

Tjaša Pureber

Jernej Pikalo, Blaž Ilc in Marinko Banjac: Meje globaliziranega sveta. Ljubljana: Založba Sophia, 2011. 278 strani (ISBN – 978-961-6768-30-6), brezplačen izvod

V času, ko kolektivni imaginarij zapolnjujejo teze o svetu kot globalni vasi, ko se kulture vse bolj prepletajo ter uniformirajo in ko se navidezne razlike združujejo pod dežnik multikulturalizma, koncept meje (p)ostaja vse bolj aktualen. Ne le teritorialnih, temveč vseh tistih meja, ki v kapitalizmu ločujejo, delijo, odtujujejo ter izvajajo simbolno in konkretno nasilje nad posameznikom in skupnostjo. Procesi globalizacije take meje kljub mitologiji odprtosti in povezovanja namreč vse bolj rigidno zapirajo. Vsaj za večino.

Zato je knjiga Jerneja Pikala, Blaža Ilca in Marinka Banjaca Meje globaliziranega sveta dragocen prispevek k poskusu osmišljanja teoretskih perspektiv družbenopolitičnih meja. Avtorji si v začetku zastavijo ambiciozen cilj nadgradnje in prečenja obstoječih teoretskih prispevkov, ki so si za sidrišče svojih raziskav postavili mejo kot teritorialno kategorijo ali pa so na meje gledali zgolj skozi epistemološke oziroma ontološke dimenzije. Namesto tega želijo Pikalo, Ilc in Banjac mejo konceptualizirati predvsem kot kategorijo ločevanja, skozi katero se vzpostavljajo identitete in kategorije, ki ljudi delijo po ključu Mi – Oni.

Če na meje gledamo v takšnem kontekstu, se prostor premišljevanja koncepta, ki ga v knjigi obdelujejo avtorji, samodejno razpre. Osnovni element kapitalistične proizvodnje je namreč razbitje družbenega delovanja, fragmentacija, alienacija. Taka materialna ločitev subjekta in objekta v proizvodnem procesu je torej vgrajena v samo jedro sistema, znotraj katerega je država, ki mejo uporabi za vzpostavitev zunanje limite teritorialne suverenosti, le eden od elementov gospostva. Ravno zato je treba na meje nujno gledati v kontekstu nenehnega vzpostavljanja politične dimenzije, predvsem pa ne gre zanemariti oblastnih elementov, prek katerih se perpetuirata hierarhični odnos.

Avtorji so se sicer skušali nenehno lotevati vprašanj družbenopolitičnega konteksta meja kot rasne, etične, kulturne, spolne itn. ločitve, vendar se zdi, da je ravno zaradi ambiciozne naloge prišlo do delne redukcije obdelane tematike na meje znotraj konteksta liberalne države. V prvem delu knjige tako avtorji obravnavajo funkcije meja in jih vzpostavijo kot metodološko orodje, s katerim je mogoče misliti večino politoloških konceptov, kot sta denimo suverenost ali politična skupnost. Na več mestih opozarjajo tudi na ambivalentnost meja. »Meje niso (samo) za to, da bi utrjevale različnosti in krepile ločene identitetne pozicije, temveč da povezujejo« (str. 14). Pri takšni zastavitvi je treba biti previden. Seveda drži, kar pravijo avtorji, da med teritorialnimi mejami prihaja do uradnega in neuradnega prehajanja ljudi, predvsem pa blaga in financ. Meje so zato vedno ambivalentne tudi v percepciji posameznika. Kot avtorji nakazujejo na koncu knjige, so denimo meje Evropske unije za njene državljane odprte in inkluzivne, medtem ko so za afriške migrante te iste schengenske meje tako rekoč neprehodni zid. A čeprav ne teritorialne ne razredne, etične idr. meje niso povsem neprepustne, pa prakse povezovanja in prehajanja meja ni mogoče pripisati naravi meje ali njej lastnim metodam delovanja. Zasluge gredo lahko zato kvečjemu gibanjem, kolektivom in posameznikom, ki so v metodi zavezani delovanju od spodaj in ki z uhajanjem onkraj ustaljenih form lomijo tradicionalne mehanizme delitev ter ločevanja, posledično pa gospostva in dominacije. To so politično izjemno inovativne, a s strani politoloških znanosti pogosto spregledane formacije, ki po eni strani silijo onkraj obstoječih form političnega organiziranja, po drugi pa tudi raziskovalce silijo, da prilagodijo svoj konceptualni aparat in subtilno mislijo realno.

Avtorji v nadaljevanju svojega raziskovanja meje sicer umestijo v kontekst biopolitike, saj jih bolj kot stanja mislijo kot prakse. V tem kontekstu pod vprašaj postavijo tudi samo vzpostavitev in ohranjanje države kot klasičnega vestfalskega koncepta. Prav z nadzorom mej, ki

prek uporabe sodobnih tehnologij postaja vse bolj biooblastno, se v času globalizacije namreč spreminjajo tudi funkcije države. Pikalo, Ilc in Banjac se pri poskusu razumevanja družbeno-političnega vzpostavljanja meja ter odnosa med državo, teritorijem in populacijo razmeroma uspešno izognejo temu, kar Bourdieu poimenuje nevarno simbolično nasilje nove liberalne *lingue france*. Vse prepogosto se namreč pojavnost določnega političnega dejstva ali koncepta v družboslovnih znanostih obravnava znotraj dehistorizirane pojasnjevalne sheme. Avtorji namreč prek raziskovanja odnosa med državo in telesom ter državo in teritorijem ter s hkratno vpeljavo vprašanja tehnologije preučijo vzpostavitev moderne absolutistične države od 16. stoletja pa do moderne liberalne koncepcije državne suverenosti.

Ta metodološki pristop je dragocen, ker nam lahko zgolj poglobljena historična analiza teritorialne zamejitve suverenosti in populacije prinese smiselno razumevanje meja in premikov v nove tehnologije gospodarstva, predvsem pa nam lahko pomaga pri dekonstrukciji mita o državi kot samoumevni in neproblematični obliki političnega organiziranja človeštva. Teritorialne meje so se namreč razvile v kontekstu specifičnega zgodovinskega konteksta, moderne politične racionalnosti in produkcije vednosti. Danes država »dominira našo percepcijo družbe v smislu družbe, ki je lahko urejena skoraj izključno le v okviru teritorialne nacionalne države« (str. 46). Kategorizacije, ki jih uporablja država, so dojete kot nevtralne in objektivne ter predstavljajo ključni konstitutivni elementi kolektivnih identitet. A ob preučitvi genealogije in dekonstrukciji teh zgodovinskih procesov je mogoče državo videti kot nasilni element, ki prek vzpostavitve odnosov moči generira hierarhično organiziranje družbe ter onemogoča realizacijo kolektivnih in individualnih družbenih potencialov. Tudi zato, ker vzpostavitev države kot prevladujoče in edine legitimne družbene ureditve izven polja racionalnosti vsak poskus mišljenja in organiziranja postavi onkraj obstoječih (trans)nacionalnih temeljev.

Sodobna liberalno-nacionalna država je produkt destabilizacije administrativno-absolutistične države, ki je nastopila konec 18. stoletja. V sodobni koncepciji države se tako vzpostavijo nova vednost, koncepti, objekti regulacije in sveže tehnike oblasti, »katerih osrednji način delovanja je normalizacija« (str. 119). Za potrebe moderne biooblasti, ki temelji na vsakokratnem vzpostavljanju družbenopolitičnih meja med normalnimi in nenormalnimi posamezniki in populacijami, se uvede ideja moderne bolezni. Prek takšnega vključevanja in izključevanja se ohranjajo dispozitivi seksizma, rasizma in nacionalizma, ki se medsebojno oplajajo z denimo zdravstvenimi in administrativnimi dispozitivi, ki populacije delijo na kontinuumu patologije. Sistem uvede načine zdravljenja in reguliranja teh patologij, predvsem pa vzpostavlja sezname populacij, ki so v sistemu obsojeni na smrt. »To pomeni, da ne gre izključno za fizično ubijanje, temveč tudi za vojno tihe eksterminacije, ki je izpeljana z nenehno uporabo disciplinarnih, regulatornih in normalizirajočih tehnik oblasti, kot so zapiranje v totalne institucije (na primer zapor, umobolnice), urbanistična in kulturna segregacija, segregacija trga dela, gospodarsko izkoriščanje, izključevanje in hierarhično vključevanje v javno in politično sfero« (str. 168).

Prav to so tiste meje, ki so v času globalizacije ter navideznega povezovanja in odpiranja najrigidnejši zapor za številne populacije, ki so s strani vladajoče ideologije označene za nezažele. Avtorji v zadnjem delu knjige podrobno opišejo sodobne upravljavske mehanizme afriških migracij, upravljanje z zunanjimi mejami Evropske unije ter politične strategije in prakse tako na ravni Unije kot pri posameznih članicah. A zdi se, da je v razmerah, ko je družbeni prepad vse večji, edini način, da zlomimo temeljno ločitev objekt – subjekt znotraj kapitalizma, ki v končni fazi pogojuje vse nadaljnje rigidne strukture delitve, s temeljito presnovo družbe in totalno transformacijo organiziranosti dela. Kot avtorji sami ugotavljajo, koncept teritorialne nacionalne države ni samoumevna fetišizirana forma, ampak produkt posebnega zgodovinskega konteksta. Zato sta eventualni preboj in transformacija obstoječega sistema mogoča, a inspiracija zanj se pojavlja na robu in onkraj roba, kamor so bile potisnjene »nenormalne populacije«, ne pa v obstoječih institucionalnih sistemih nasilnega razmejevanja. In zato se bo treba lotiti preučevanja tovrstnih praks, ki so ta hip verjetno tudi politično najbolj inovativne.